

DECIZIA Nr.562
din 19 septembrie 2017

**referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art.117 alin.(1)
lit.a) și lit.b) din Codul de procedură penală**

Publicată în Monitorul Oficial nr.837 din 23.10.2017

Valer Dorneanu	— președinte
Marian Enache	— judecător
Petre Lăzăroiu	— judecător
Mircea Ștefan Minea	— judecător
Daniel Marius Morar	— judecător
Mona-Maria Pivniceru	— judecător
Livia Doina Stanciu	— judecător
Simona-Maya Teodoroiu	— judecător
Varga Attila	— judecător
Mihaela Ionescu	— magistrat-asistent

Cu participarea reprezentantului Ministerului Public, procuror Cosmin Grancea.

1. Pe rol se află soluținarea excepției de neconstituționalitate a dispozițiilor art.117 din Codul de procedură penală, excepție ridicată de Iovan Scripcariu în Dosarul nr.2.512/103/2016/a1 al Tribunalului Neamț — Secția penală și care formează obiectul Dosarului Curții Constituționale nr.2.580D/2016.

2. La apelul nominal lipsesc părțile, față de care procedura de citare este legal îndeplinită.

3. Cauza fiind în stare de judecată, președintele acordă cuvântul reprezentantului Ministerului Public, care solicită respingerea, ca neîntemeiată, a excepției de neconstituționalitate. În acest sens invocă Hotărârea din 3 aprilie 2012, pronunțată în Cauza *Van der Heijden împotriva Olandei*, prin care Curtea Europeană a Drepturilor Omului a decis că nu au fost încălcate dispozițiile art.8 și art.14 raportat la art.8 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, reținându-se, la paragraful 62, că, în cauză, există două interese publice concurente, interesul public de a fi investigate infracțiunile serioase, respectiv interesul public al protecției vieții de familie față de intervenția statului, statele fiind îndreptățite să stabilească limitele privilegiului de refuz al audierii la persoanele căsătorite sau care au un parteneriat înregistrat, legislativul fiind îndreptățit să acorde un statut special mariajului sau parteneriatelor înregistrate, statut pe care să nu îl confere altor tipuri de coabitare. În același sens, s-a reținut că mariajul conferă un statut special acelor care se căsătoresc, iar reclamanta a ales să nu se căsătorească, așa încât, întrucât a luat această decizie, ea trebuie să accepte consecințele legale care decurg din ea, și anume că s-a menținut în afara relațiilor de familie cărora le este atașat privilegiul testimonial (paragrafele 69 și 76). Din această perspectivă, reprezentantul Ministerului Public apreciază că persoanele care vor să beneficieze de privilegiul testimonial trebuie să se căsătorească, neexistând vreo opreliște în calea căsătoriei, așa încât norma procesual penală criticată nu aduce atingere dispozițiilor art.16 raportat la art.26 din Constituție. Consideră, totodată, că nu pot fi comparate prevederile art.177 din Codul penal cu dispozițiile art.117 din Codul de procedură penală pentru a se deduce neconstituționalitatea acestor din urmă norme procesual penale, un astfel de procedeu fiind inadmisibil. De altfel, arată că art.177 din Codul penal asimilează pe concubini membrilor de familie, aceștia nefiind pedepsiți în cazul nedenunțării, tănuirii și favorizării infractorului. Așadar, aceste situații se referă la faptele penale săvârșite de concubin, iar nu la faptele penale ale partenerului acestuia cu privire la care este obligat să dea declarație.

CURTEA,

având în vedere actele și lucrările dosarului, constată următoarele:

4. Prin încheierea nr.96/CP din 26 octombrie 2016, pronunțată în Dosarul nr.2.512/103/2016/a1, **Tribunalul Neamț — Secția penală a sesizat Curtea Constituțională cu excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art.117 din Codul de procedură penală**. Excepția a fost ridicată de Iovan Scripcariu în procedura de cameră preliminară, cu ocazia verificării competenței și legalității sesizării instanței, a legalității administrării probelor și a efectuării actelor de către organele de urmărire

penală în Dosarul nr.156/P/2016 al Parchetului de pe lângă Tribunalul Neamț privind pe inculpatul, autor al excepției de neconstituționalitate, trimis în judecată pentru săvârșirea infracțiunii de tentativă de omor. În cauză, inculpatul, autor al excepției de neconstituționalitate, a formulat cerere în vederea excluderii declarației de martor, motivat de calitatea de concubină a martorei.

5. **În motivarea excepției de neconstituționalitate** autorul susține, în esență, că distincția realizată între persoanele enumerate în cuprinsul art.117 alin.(1) din Codul de procedură penală și concubini este nejustificată și contrară rațiunii legiuitorului atunci când a instituit, pentru anumite persoane, privilegiul de a refuza să dea declarații în calitate de martor. Susține, totodată, că reglementarea privilegiului de a nu da declarații în calitate de martor doar în cazul soților sau foștilor soți, fără ca acest drept să fie recunoscut și în cazul concubinilor, reprezintă o gravă încălcare a egalității cetățenilor în fața legii. Arată că, potrivit art.177 din Codul penal, concubinii sunt asimilați membrilor de familie, iar, în ceea ce privește infracțiunile de nedenunțare (art.266 din Codul penal), tănuire (art.270 din Codul penal) ori favorizarea infractorului (art.269 din Codul penal), legiuitorul a reglementat o cauză specială de nepedepsire atunci când fapta este comisă de un membru de familie.

6. **Tribunalul Neamț — Secția penală** opinează în sensul admiterii excepției de neconstituționalitate, întrucât scopul instituirii dispozițiilor art.117 din Codul de procedură penală îl constituie necesitatea obținerii unui probatoriu care să reflecte în mod obiectiv situația de fapt, să fie lipsit de orice subiectivism. Or, în situația rudelor, soților, foștilor soți, relațiile de afecțiune existente pot denatura realitatea faptelor, astfel că declarațiile acestora nu pot fi considerate ca fiind obiective. Apreciază că aceeași este situația și în cazul persoanelor care au stabilit relații asemănătoare aceloră dintre soți, declarațiile acestora fiind lipsite de obiectivitate ca și cele ale rudelor, soților sau foștilor soți. Reține că legislația penală în vigoare recunoaște calitatea de membru de familie persoanelor care au stabilit relații asemănătoare aceloră dintre soți prin dispozițiile cuprinse în art.177 din Codul penal, dispoziții la care fac referire și alte articole din partea specială a Codului penal, respectiv art.266 alin.(2), art.269 alin.(3) și art.270 alin.(3).

7. Potrivit prevederilor art.30 alin.(1) din Legea nr.47/1992, încheierea de sesizare a fost comunicată președinților celor două Camere ale Parlamentului, Guvernului și Avocatului Poporului, pentru a-și exprima punctele de vedere asupra excepției de neconstituționalitate invocate.

8. **Guvernul** consideră că excepția de neconstituționalitate este, în principal, inadmisibilă și, în subsidiar, neîntemeiată. În motivarea soluției de inadmisibilitate, arată că autorul excepției critică normele procesual penale pentru ceea ce nu conțin, astfel încât, în speță, nu sunt formulate veritabile critici de neconstituționalitate. În plus, observă că autorul excepției s-a mărginit să enumere o serie de dispoziții convenționale și constituționale, fără a arăta, în concret, în ce constă contradicția între acestea și norma legală criticată. Totodată, apreciază că dispozițiile criticate nu au legătură cu cauza în cadrul căreia a fost invocată excepția de neconstituționalitate, întrucât, chiar dacă excepția ar fi admisă de instanța de control constituțional, admiterea excepției nu ar influența soluționarea cauzei. Aceasta întrucât dreptul prevăzut de art.117 din Codul de procedură penală poate fi invocat numai de titularii săi, astfel încât inculpatul nu poate cere eliminarea, dintre probele care vor fi administrate într-un proces, a declarației date de către una dintre persoanele prevăzute limitativ de dispozițiile legale criticate, în condițiile în care respectiva persoană nu a înțeles să invoce acest drept. În susținerea soluției de respingere a excepției de neconstituționalitate ca neîntemeiată, reține că dreptul de a refuza să dea declarații în calitate de martor, recunoscut persoanelor prevăzute de art.117 din Codul de procedură penală, are drept scop corelarea imperativului aflării adevărului într-o cauză penală cu dreptul la viața intimă, familială și privată, garantat de art.26 din Constituție. Reține, totodată, că situația soțului și soției inculpatului ori suspectului nu este aceeași cu cea a concubinului inculpatului sau suspectului și, de asemenea, prevederile legale criticate se aplică tuturor persoanelor aflate în ipoteza normei juridice, adică tuturor persoanelor care au calitatea de soț ori soție a inculpatului, astfel încât dispozițiile criticate nu aduc atingere prevederilor art.16 din Constituție.

9. **Avocatul Poporului** consideră că dispozițiile art.117 din Codul de procedură penală sunt neconstituționale în măsura în care nu le este recunoscut dreptul de a refuza să fie audiate ca martori într-o anumită cauză penală și persoanelor care au stabilit relații asemănătoare aceloră între soți, în cazul în care conviețuiesc. În argumentarea punctului său de vedere, reține că nerecunoașterea dreptului de a refuza să dea declarații în calitate de martor persoanelor care au stabilit relații asemănătoare aceloră dintre soți (concubinilor) aduce atingere art.16 din Constituție, în condițiile în care art.177 alin.(1) din Codul penal definește noțiunea de „*membru de familie*” prin includerea persoanelor care au stabilit relații asemănătoare aceloră dintre soți sau dintre părinți și copii, în cazul în care conviețuiesc. Arată că un martor aflat în relații de concubinaj cu suspectul ori inculpatul are un interes real și actual de a refuza să dea o declarație în cauză, comparativ cu martorul care a avut calitatea de soț la un moment dat. Reține că pot fi și situații în care martorii care au avut calitatea de concubin al suspectului sau inculpatului să exprime aceleași sentimente de afecțiune, precum un martor care a avut calitatea de soț al acestora. Invocă jurisprudența constantă a Curții Constituționale potrivit căreia

situațiile în care se află anumite categorii de persoane trebuie să difere în esență pentru a se justifica deosebirea de tratament juridic, iar această deosebire de tratament trebuie să se bazeze pe un criteriu obiectiv și rațional (Decizia nr.755 din 16 decembrie 2014 și Decizia nr.67 din 26 februarie 2015). Face referire la dispozițiile art.315 din Codul de procedură civilă care stabilesc că nu pot fi ascultate ca martori, dacă nu există acordul părților, persoanele aflate în dușmănie sau în legături de interese cu vreuna dintre părți. În concluzie, având în vedere dispozițiile art.177 din Codul penal și ale art.2 alin.(2) din Codul de procedură civilă, apreciază că și persoanele aflate în relații de concubinaj cu inculpatul sau suspectul au dreptul legal de a refuza să dea declarații în calitate de martor, chiar dacă art.117 din Codul de procedură penală nu prevede acest drept.

10. **Președinții celor două Camere ale Parlamentului** nu au comunicat punctele lor de vedere asupra excepției de neconstituționalitate.

CURTEA,

examinând încheierea de sesizare, raportul întocmit de judecătorul-raportor, punctele de vedere ale Guvernului și Avocatului Poporului, concluziile procurorului, dispozițiile legale criticate, raportate la prevederile Constituției, precum și Legea nr.47/1992, reține următoarele:

11. Curtea Constituțională a fost legal sesizată și este competentă, potrivit dispozițiilor art.146 lit.d) din Constituție, precum și ale art.1 alin.(2), ale art.2, 3, 10 și 29 din Legea nr.47/1992, să soluționeze excepția de neconstituționalitate.

12. **Obiectul excepției de neconstituționalitate** îl constituie, potrivit actului de sesizare, dispozițiile art.117 din Codul de procedură penală. Examinând notele scrise ale autorului excepției, Curtea constată că motivele de neconstituționalitate privesc dispozițiile art.117 alin.(1) lit.a) și lit.b) din Codul de procedură penală, astfel încât aceste din urmă norme procesual penale vor fi supuse controlului de constituționalitate. Dispozițiile art.117 alin.(1) lit.a) și lit.b) din Codul de procedură penală au următorul conținut: „*Au dreptul de a refuza să fie audiate în calitate de martor următoarele persoane: a) soțul, ascendenții și descendenții în linie directă, precum și frații și surorile suspectului sau inculpatului; b) persoanele care au avut calitatea de soț al suspectului sau al inculpatului.*”

13. Autorul susține că normele procesual penale criticate sunt contrare atât dispozițiilor constituționale ale art.16 privind egalitatea cetățenilor în fața legii și a autorităților, cât și prevederilor art.14 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, privind interzicerea discriminării.

14. Examinând excepția de neconstituționalitate, Curtea reține că nu există cauză penală în care, la aflarea adevărului, să nu-și aducă o contribuție esențială declarațiile martorilor, proba testimonială având, în procesul penal, caracterul de probă firească, de instrument necesar de cunoaștere a împrejurărilor săvârșirii infracțiunilor. Pentru a sublinia importanța acestui mijloc de probă în procesul penal, unii autori au denumit martorii „ochii și urechile justiției”. Martorul este persoana fizică, alta decât suspectul, persoana vătămată și părțile în procesul penal, care are cunoștință despre fapte și împrejurări de fapt ce servesc la constatarea existenței sau inexistenței unei infracțiuni, la identificarea persoanei care a săvârșit-o și la cunoașterea împrejurărilor necesare pentru justa soluționare a cauzei și aflarea adevărului în procesul penal. Curtea reține că declarațiile martorului constituie mijloace de probă, iar acestea constau în relatarea făcută de martor organului judiciar penal în cadrul procesului penal, prin care reproduce cunoștințele sale despre fapte sau împrejurări de fapt necesare pentru justa soluționare a cauzei. Curtea observă că sfera persoanelor care pot avea calitatea de martor în procesul penal este delimitată prin dispozițiile art.114 și art.115 din Codul de procedură penală. Poate avea calitatea de martor „*orice persoană care are cunoștință despre fapte sau împrejurări de fapt care constituie probă în cauza penală*” și care, în același timp, nu are calitatea procesuală de suspect, persoană vătămată, inculpat, parte civilă sau parte responsabilă civilmente. Așadar, în cazul persoanelor care au în cauză calitatea de parte ori subiect procesual principal există o prezumție relativă de parțialitate — nicio persoană neputând fi martor în propria sa cauză (*nemo testis idoneus in re sua*) — fiind apreciat că acestea, având un interes substanțial în modul de soluționare a cauzei, nu pot fi considerate observatori imparțiali ai faptelor deduse judecății.

15. Curtea reține, astfel, că, în materia audierii martorilor, art.117 din Codul de procedură penală, având denumirea marginală „*Persoanele care au dreptul de a refuza să dea declarații în calitate de martor*”, reprezintă o situație de excepție de la regula generală prevăzută de art.114 alin.(1) din Codul de procedură penală, conform căreia orice persoană care deține cunoștințe pertinente obiectului probațiunii are capacitatea și obligația de a da declarații în calitate de martor. Dispozițiile art.117 alin.(1) din Codul de procedură penală, criticate în prezenta cauză, reglementează situația în care persoana care este chemată pentru a fi audiată, având una dintre calitățile prevăzute la lit.a) — soț, ascendent și descendent în linie directă, precum și frate și soră, respectiv la lit.b) — persoană care a avut calitatea de soț — în raport cu suspectul sau inculpatul, are dreptul de a refuza să dea declarații în calitate de martor. Cu alte cuvinte, potrivit normelor procesuale precitate, soțul, fostul soț, ascendenții și

descendenții în linie directă, frații și surorile suspectului sau inculpatului nu pot fi obligați să aibă calitatea de martor în procesul penal. Excepția nu se extinde și asupra rudelor, soțului ori fostului soț ai altor părți din proces. Din modul cum este redactată norma procesual penală, Curtea reține că excepția instituită de lege este una relativă, așa încât persoanele menționate nu pot fi obligate să dea declarații ca martor, însă au facultatea de a da astfel de declarații, renunțând la dreptul conferit de art.117 din Codul de procedură penală.

16. Potrivit doctrinei, rațiunea dreptului de a se abține de la declarații, în cazul persoanelor enumerate în art.117 alin.(1) lit. a) și lit.b) din Codul de procedură penală, constă în oferirea unei opțiuni martorului de a evita una dintre următoarele situații — fie să spună adevărul cu riscul periclitării vieții de familie, fie să nu spună adevărul, în scopul protejării vieții de familie, dar cu riscul condamnării pentru mărturie mincinoasă. Așadar, prin aceste reglementări legiuitorul a urmărit să ocrotească sentimentele de afecțiune pe care soțul, fostul soț, ascendenții sau descendenții, frații și surorile suspectului sau inculpatului le pot avea față de aceștia din urmă. În aceste condiții, Curtea observă că scopul normei procesual penale precitate îl reprezintă păstrarea unui echilibru între interesul public de a exercita în mod eficient acțiunea penală, pe de o parte, și menținerea armoniei căsniciei, a relațiilor de familie cu persoanele enumerate limitativ în text, pe de altă parte. Cu alte cuvinte, art.117 alin.(1) lit.a) și lit.b) din Codul de procedură penală reglementează capacitatea soțului, a fostului soț, a ascendenților și descendenților în linie directă, fraților și surorilor suspectului sau inculpatului de a fi martori, însă conferă acestei categorii de persoane dreptul de a refuza să dea declarații în calitate de martori, întrucât legătura intimă creată de instituția căsătoriei ori strânsele relații cu familia pot impulsiona persoanele menționate să denatureze adevărul pentru a încerca să determine o soluție favorabilă suspectului sau inculpatului ori, dimpotrivă, în ipoteza în care relațiile în cadrul familiei sunt afectate de disensiuni, persoanele menționate, audiate în calitate de martor, pot relata fapte sau împrejurări care nu sunt conforme cu adevărul pentru a determina un rezultat al anchetei defavorabil suspectului sau inculpatului.

17. Codul penal din 1864, publicat în Monitorul Oficial al României nr.230 din 2 decembrie 1864, reglementa, în art.347, incapacitatea persoanelor care aveau o anumită legătură de rudenie cu inculpatul de a da declarații ca martor în procesul penal. Originile dreptului rudelor de a refuza să dea declarații în calitate de martor se regăsesc în art.148 din Codul penal din 1936, publicat în Monitorul Oficial al României nr.66 din 19 martie 1936 — care, ca urmare a renumerotării prin republicarea codului în broșura din 13 februarie 1948, a devenit art.142 din Codul penal din 1936 — care prevedea capacitatea persoanelor enumerate în acesta — respectiv, ascendenții și descendenții inculpatului, legitimi, prin adopție sau recunoaștere, copiii naturali, soțul sau soția, frații, surorile, unchii și nepoții, precum și aliații în același grad, tutorele, curatorul și pupilul lor, soții despărțiți — de a da declarații în calitate de martori, însă acorda acestei categorii de persoane dreptul de a refuza să dea declarații în calitate de martori. Codul penal din 1969, în art.80, reglementa cu privire la ascultarea soțului și a rudelor apropiate, stabilind, în alin.(1), că „soțul și rudele apropiate ale învinuitului sau inculpatului nu sunt obligate să depună ca martor”, doctrina — dezvoltată cu privire la normele menționate — reținând că dispoziția precitată are la bază rațiuni de profund umanism, de înțelegere firească și realistă a naturii umane, în condițiile în care, în lipsa acestei dispoziții, martorul soț sau rudă apropiată a învinuitului sau inculpatului ar avea de ales între alternativa de a spune adevărul, de a-și face datoria față de justiție sacrificând sentimentele de afecțiune pentru ruda sa apropiată sau de a încerca să o salveze, făcând o declarație mincinoasă.

18. Așadar, Curtea reține că, încă din 1936, legiuitorul român, reglementând cu privire la audierea martorilor, nu a obligat, dar nici nu a înlăturat pe martorul soț, fost soț ori „rudă apropiată” cu învinuitul/inculpatul, respectiv suspectul/inculpatul, de la posibilitatea de a declara ca martor, ci a lăsat la latitudinea acestuia de a decide dacă depune declarație ca martor sau se abține. Totodată, Curtea reține că dreptul rudelor de a refuza să dea declarații în calitate de martor este reglementat și în legislația procesual penală a unor state europene. În acest sens, Curtea observă că dispozițiile art.156 din Codul de procedură penală belgian prevăd că ascendenții, descendenții, frații, surorile, rudele apropiate, soțul sau soția acuzatului, chiar și după divorț, nu sunt nici chemate, nici primite ca martori, însă mărturia acestora nu este lovită de nulitate atât timp cât, fie Ministerul Public, fie partea civilă, fie acuzatul nu s-au opus audierii acestor persoane. De asemenea, în secțiunea 100 alin. 1 din Codul de procedură penală ceh se stabilește că au dreptul de a refuza să depună mărturie ascendenții și descendenții în linie directă ai acuzatului, frații, surorile, rudele prin adopție, soțul/soția și partenerul civil al acuzatului. În Croația, art.285 alin. 1 din Codul de procedură penală exceptează de la obligația de a depune mărturie următoarele persoane: soțul/soția sau partenerul civil al inculpatului, ascendenții și descendenții acestuia, rudele colaterale de sânge până la gradul al treilea inclusiv, afinii până la gradul al doilea inclusiv, precum și părinții adoptivi și copiii adoptați de inculpat. În Irlanda, secțiunea 25 din Legea nr.12/1992 privind probele în procesul penal prevede că, atunci când soții sau foștii soți sunt acuzați împreună, niciunul dintre ei nu poate fi obligat să depună mărturie împotriva celuilalt. Totuși, conform secțiunii 22, soțul/soția acuzatului are obligația de a depune mărturie în procesele privind infracțiuni care

implică violență sau amenințarea cu violența la adresa soțului/soției, copilului biologic sau adoptat al soțului/soției sau acuzatului ori a oricărui minor până la vârsta de 17 ani, dacă s-a comis vreo infracțiune împotriva libertății sexuale a unui minor ori dacă este vorba despre o tentativă, instigare sau orice altă formă de participare la vreuna din infracțiunile menționate mai sus. Așadar, legislația irlandeză limitează dreptul reglementat conform secțiunii 25 din Legea nr.12/1992 în funcție de natura infracțiunii ce face obiectul procesului penal. În Olanda, secțiunea 217 din Codul de procedură penală stipulează că pot refuza să depună mărturie, invocând relațiile de familie cu suspectul, rudele de sânge și afinii în linie directă, rudele de sânge și afinii în linie colaterală până la gradul al treilea inclusiv, soțul/soția, actual sau fost, și partenerul civil, actual sau fost. În Polonia, art.182 alin.1 din Codul de procedură penală statuează că rudele acuzatului pot refuza să depună mărturie. Alin.2 al art.182 din același act normativ precizează că acest drept subzistă chiar dacă raportul conjugal sau de adopție a fost dizolvat. În Germania, secțiunea 52 din Codul de procedură penală enumeră persoanele care pot refuza să depună mărturie, printre acestea fiind logodnicul/logodnica acuzatului sau persoana cu care acuzatul a promis să formeze un parteneriat civil, soțul/soția acuzatului, chiar dacă căsătoria nu mai există, partenerul civil al acuzatului, chiar dacă parteneriatul civil nu mai există, o rudă directă sau colaterală ori un afin (fost sau actual) — rudă colaterală până la gradul al treilea inclusiv sau afin până la gradul al doilea inclusiv al acuzatului. De asemenea, secțiunea 130 alin.1 din Codul de procedură penală slovac prevede că pot refuza să depună mărturie rudele acuzatului în linie directă, frații și surorile acestuia, părintele adoptiv, copilul adoptat, soțul/soția și partenerul civil al acuzatului. Similar, în Slovenia, art.236 alin. 1 din Legea de procedură penală exceptează de la datoria de a depune mărturie soțul/soția și partenerul civil al acuzatului, rudele de sânge în linie directă ale acuzatului, rudele colaterale până la gradul al treilea inclusiv și afinii până la gradul al doilea inclusiv, precum și părintele adoptiv și copilul adoptat al acuzatului.

19. Totodată, Curtea reține că instanța de la Strasbourg a stabilit în Hotărârile din 24 noiembrie 1986, paragraful 30, respectiv 19 iulie 2012, paragraful 41, pronunțate în cauzele *Unterpertinger împotriva Austriei*, respectiv *Hümmer împotriva Germaniei*, că dispozițiile din legea națională care permit refuzul membrilor familiei celui acuzat de a depune mărturie nu sunt, în sine, incompatibile cu art.6 paragrafele 1 și 3 lit.d) din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, deoarece țin cont de problemele deosebite ce se pot ridica din cauza unei confruntări între acuzat și un martor din propria sa familie și sunt menite a proteja un astfel de martor prin evitarea punerii într-o dilemă morală.

20. În aceste condiții, având în vedere cele reținute în paragrafele anterioare, Curtea constată, în acord cu jurisprudența europeană, că rațiunea reglementării dreptului de a refuza să fie audiate în calitate de martori, al persoanelor enumerate în art.117 alin.(1) lit.a) și lit.b) din Codul de procedură penală, este, în principal, evitarea unei dileme morale ce s-ar naște în ipoteza reglementării unei obligații a acestora de a da declarație sub jurământ și sub sancțiunea infracțiunii de mărturie mincinoasă. Autorul excepției de neconstituționalitate din prezenta cauză susține că normele procesuale penale criticate sunt contrare dispozițiilor constituționale și convenționale privind interzicerea discriminării, întrucât concubinii suspectului sau inculpatului nu beneficiază de acest drept.

21. În continuare, Curtea observă că persoana care are cu suspectul/inculpatul o relație asemănătoare aceloră dintre soți — fără a fi oficializată — nu beneficiază de dreptul de a refuza să fie martor, cu toate că, potrivit doctrinei, din punct de vedere moral, afectiv și al dreptului la întemeierea familiei, nu există nicio diferență relevantă între partenerii de viață căsătoriți legal și cei implicați într-o uniune consensuală, iar audierea acestora din urmă în cauza partenerului lor creează aceleași posibile probleme în cuplu ori aceleași îndoieli justificate asupra sincerității declarației, ca și în cazul declarației soțului legitim. În același mod, literatura de specialitate a reținut că nici vechiul cod și nici noul Cod de procedură penală nu au prevăzut dreptul concubinului sau concubinei suspectului sau inculpatului de a refuza să dea declarații, iar această situație nu este cu nimic modificată de reglementarea instituției logodnei în art.266 și următoarele din noul Cod civil, întrucât numai noul Cod de procedură penală reglementează administrarea probelor în cadrul procesului penal.

22. Totodată, Curtea reține — observând aspecte de drept comparat — că legislația procesual penală a unor state europene recunoaște partenerilor de viață *de facto* ai acuzatului dreptul de a refuza să dea declarații în calitate de martori. În acest sens, potrivit art.119 din Codul de procedură penală bulgar, soțul/soția inculpatului, ascendenții, descendenții, frații și surorile sale, precum și *persoana cu care inculpatul conviețuiește în fapt* pot refuza să depună mărturie. De asemenea, art.71 din Codul de procedură penală estonian enumeră persoanele care au dreptul de a refuza să depună mărturie, printre acestea regăsindu-se și *persoana care conviețuiește stabil cu suspectul sau acuzatul, chiar și în cazurile în care coabitarea s-a încheiat*. În Finlanda, secțiunea 20 din capitolul 17 din Codul de procedură judiciară enumera categoriile de persoane care nu pot fi constrânse să depună mărturie, printre acestea fiind și *persoana care este sau a fost logodită cu una dintre părți* (așadar, norma menționată făcea referire la o uniune legală). Însă, prin Legea nr.732/2015 au fost introduse în Codul de procedură judiciară finlandez prevederi în favoarea concubinilor. Așa încât, secțiunea 17 din capitolul 17 al Codului

de procedură judiciară finlandez stipulează că soțul/soția, fostul soț/fosta soție sau *concubinul actual al unei părți*, fratele sau sora, ascendentul sau descendentul direct ori *o persoană care se află într-o relație similară cu coabitarea* sau rudenia *cu una dintre părți* poate refuza să depună mărturie. În Germania, de asemenea, în secțiunea 52 din Codul de procedură penală se enumeră persoanele care pot refuza să depună mărturie, printre acestea fiind logodnicul/logodnica acuzatului sau *persoana cu care acuzatul a promis să formeze un parteneriat civil*. În Italia, art.199 alin.1 din Codul de procedură penală prevede că rudele acuzatului nu au obligația de a depune mărturie decât dacă au formulat un denunț sau o plângere ori dacă ele sau rudele lor sunt victime ale infracțiunii. De asemenea, dispozițiile menționate se aplică și *celui care coabitează sau a coabitat cu acuzatul, fără să fie vorba despre o căsătorie*, dar numai cu privire la faptele petrecute sau aflate de martor în timpul relației. În Malta, conform art.633 alin.1 din Codul penal, martorii nu pot fi respinși pe motiv că sunt rude de sânge sau afini cu vreo parte (inclusiv acuzatul sau inculpatul) ori pentru că au vreo altfel de legătură cu una dintre părți. Totuși, alin.2 prevede că rămâne la latitudinea instanței să permită unui martor să nu depună mărturie, dacă nu dorește să dea informații *împotriva unei persoane cu care coabitează*, împotriva partenerului civil, împotriva unui ascendent sau descendent, a unui frate, a unei surori, a unui unchi sau nepot. Art.635 alin.1 din Codul penal maltez prevede o excepție de la această regulă, menționând că soțul/soția, partenerul civil sau *concubinul acuzatului sau inculpatului* nu are voie să depună mărturie nici pentru, nici contra acestuia decât în cazul infracțiunilor comise împotriva sa ori împotriva ascendenților sau descendenților săi. Alin.2 al art.635 din Codul penal maltez precizează că alin.1 se aplică și în cazul în care soțul/soția, partenerul civil sau *concubinul acuzatului sau inculpatului* deține informații cu privire la altă persoană judecată împreună cu acesta. Art.637 menționează că pot fi ridicate obiecții cu privire la credibilitatea mărturiei persoanelor enumerate la art.633 și că revine instanței sarcina de a decide asupra acestor obiecții, luând în considerare toate circumstanțele cauzei, mai ales atitudinea, comportamentul și caracterul martorului, precum și plauzibilitatea, coerența și coroborarea cu alte mărturii a depoziției sale. În Polonia, art.185 din Codul de procedură penală stabilește că *o persoană care are o relație deosebit de apropiată cu acuzatul* poate fi scutită, la cerere, de obligația de a depune mărturie, iar, în Portugalia, conform art.134 alin.1 din Codul de procedură penală, printre alții, poate refuza să depună mărturie *persoana care coabitează sau a coabitat cu acuzatul ca și cum ar fi fost căsătorii*, indiferent dacă este vorba de persoane de același sex sau de sexe diferite, însă refuzul de a depune mărturie trebuie să privească numai fapte petrecute în timpul căsătoriei sau coabitării, așadar condiționat. În Spania, art.416 din Codul de procedură penală exceptează de la obligația de a depune mărturie, printre alții, și *persoana cu care acuzatul are o relație de fapt echivalentă căsătoriei*. De asemenea, în Suedia, secțiunea a 3-a din capitolul 36 al Codului de procedură judiciară stipulează că nu au obligația de a depune mărturie soțul/soția, actual sau fost, al unei părți, rudele de sânge sau afinii în linie directă, ascendentă sau descendentă, frații și surorile, cumnații, actuali sau foști, *precum și persoanele aflate într-o relație similară cu una dintre părți*.

23. În concluzie, Curtea reține că statele europene au modalități variate de reglementare a dreptului anumitor persoane de a refuza să dea declarații în calitate de martor în procesul penal. Unele dintre acestea limitează categoria persoanelor cărora li se recunoaște acest drept la „rudele apropiate” ale acuzatului, soțul/fostul soț ai acestuia, ori persoane aflate într-o altă formă de uniune legală cu acuzatul (logodnici/parteneri civili). Alte state europene, reglementând mai larg acest beneficiu, recunosc și persoanelor cu care acuzatul are o relație de fapt echivalentă căsătoriei/persoanelor aflate în relații similare căsătoriei/persoanelor care coabitează sau au coabitat cu acuzatul/persoanelor care au o relație deosebit de apropiată cu acuzatul/concubinului/persoanei cu care inculpatul conviețuiește în fapt/persoanei care conviețuiește stabil cu inculpatul dreptul de a refuza să dea declarații în calitate de martor.

24. Totodată, Curtea reține că instanța de la Strasbourg s-a pronunțat cu privire la dreptul de refuz al audierii în cazul concubinilor, prin Hotărârea din 3 aprilie 2012, pronunțată în Cauza *Van der Heijden împotriva Olandei*. În cauză, față de susținerile părților, instanța europeană a reținut că noțiunea de „*viață de familie*”, apărută prin art.8 al Convenției, nu este restrânsă doar la familiile bazate pe căsătorie și poate include alte relații *de facto*. Când trebuie să se stabilească dacă o relație constituie „*viață de familie*”, trebuie luați în considerare o serie de factori, în special dacă cuplul trăiește împreună, durata relației, dacă au demonstrat stabilitatea relației având copii împreună sau prin orice alte mijloace. În speță, reclamanta a avut doi copii cu inculpatul, ambii fiind recunoscuți de acesta, așa încât, în aceste condiții, instanța europeană a stabilit că a existat „*viață de familie*” în cuplul respectiv, fapt necontestat de guvernul olandez. Curtea de la Strasbourg a constatat că, deși obligația de a depune mărturie constituie o obligație civică, încercarea de a o constrânge pe reclamantă să depună mărturie împotriva concubinului său constituie o interferență în dreptul său de a-i fi respectată viața de familie. Curtea a fost de acord că interferența a fost „*prevăzută de lege*”, deoarece s-a bazat pe secțiunea 221 din Codul de procedură penală olandez. De asemenea, nu a fost contestat faptul că s-a urmărit un „*interes legitim*”, și anume protejarea societății prin prevenirea infracțiunilor. Problema principală a speței a fost dacă

această interferență a fost „necesară într-o societate democratică”. Așa încât Curtea Europeană a Drepturilor Omului a reamintit că sistemul instituit prin Convenție are un rol în esență subsidiar, autoritățile naționale având competența democratică de a se ocupa de protecția legală a drepturilor omului. Mai mult, datorită contactului lor direct și continuu cu realitățile vieții din țările respective, acestea sunt mai în măsură decât instanțele internaționale să evalueze condițiile și necesitățile locale. Așadar, atunci când adoptă legi prin care trebuie să asigure un echilibru între interese contrare, statele au voie, în principiu, să stabilească mijloacele pe care le consideră optime pentru concilierea acestor interese. Totuși, s-a reținut că instanța de la Strasbourg are competența de a stabili dacă o anumită interferență este sau nu necesară în cauză. Marja de apreciere a statului este relativ restrânsă atunci când dreptul în cauză are un caracter fundamental și mult restricționat când este vorba despre un aspect extrem de important al existenței sau individualității unei persoane. Atunci când nu există un consens între statele membre cu privire la importanța unui anumit interes sau referitor la cele mai bune mijloace de protejare a acestuia, mai ales atunci când sunt ridicate probleme sensibile de morală sau etică, marja de apreciere a statelor trebuie să fie mai largă. În speță, Curtea de la Strasbourg a constatat că statele membre au modalități variate de constrângere a martorilor. Deși lipsa unei practici comune nu este decisivă în sine, ea este un argument în favoarea acordării unei marje largi de apreciere.

25. Conform celor reținute de instanța europeană, în cauză au existat două interese publice contrare, respectiv judecarea unei infracțiuni grave și protejarea vieții de familie de interferența statală. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a observat că Olanda se numără printre statele membre care au creat un privilegiu de refuz al audierii pentru anumite categorii de martori și acest lucru a fost realizat într-o manieră clară și accesibilă, prin delimitarea anumitor categorii de persoane, printre care și soțul/soția, actual sau fost, și partenerul civil, actual sau fost, al suspectului. Asemenea martori sunt eliberați de dilema morală de a trebui să aleagă între o mărturie adevărată care ar putea periclita relația lor cu suspectul și o mărturie falsă care ar proteja această relație. Instanța europeană a subliniat că dreptul de a nu depune mărturie constituie o excepție de la o datorie civică normală, de interes public, și de aceea un asemenea drept, când este recunoscut, poate fi supus unor condiții și formalități, iar categoriile de beneficiari trebuie clar delimitate. În concluzie, instanța de la Strasbourg nu a considerat că interferența cu viața de familie a reclamantei a fost atât de împovărătoare și disproporționată încât să fie considerată injustă în raport cu interesul său, astfel încât a constatat că art.8 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale nu a fost încălcat.

26. Pornind de la aceste premise în examinarea conținutului normativ al dispoziției procesual penale criticate în prezenta cauză, Curtea Constituțională constată că, aparent, orientarea legiuitorului român este în concordanță cu jurisprudența Curții de la Strasbourg, anterior citată, potrivit căreia dreptul de a nu depune mărturie, ca excepție de la îndeplinirea unei obligații civice normale, poate fi supus unor condiționări și limitări în ceea ce privește definirea categoriilor de persoane cărora le este recunoscut. Așadar, dispozițiile art.117 alin.(1) lit.a) și b) din Codul de procedură penală se încadrează în categoria de norme procesual penale care reglementează într-un mod mai exigent dreptul anumitor persoane de a refuza să dea declarații în calitate de martor în procesul penal. Pe de altă parte, Curtea Constituțională reamintește că, în hotărârea precitată, atunci când a reținut că Olanda se numără printre statele membre care au creat un privilegiu de refuz al audierii pentru anumite categorii de martori, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat că acest lucru a fost realizat într-o manieră clară și accesibilă, prin delimitarea anumitor categorii de persoane. Instanța de la Strasbourg a subliniat chiar că dreptul de a nu depune mărturie constituie o excepție de la o datorie civică normală, de interes public, și de aceea un asemenea drept, când este recunoscut, poate fi supus unor condiții și formalități, iar categoriile de beneficiari trebuie clar delimitate. Normele procesual penale criticate în prezenta cauză stabilesc că „*Au dreptul de a refuza să fie audiate în calitate de martor următoarele persoane: a) soțul, ascendenții și descendenții în linie directă, precum și frații și surorile suspectului sau inculpatului; b) persoanele care au avut calitatea de soț al suspectului sau al inculpatului*”, astfel încât s-ar putea susține că legiuitorul român a reglementat într-o manieră clară și previzibilă dreptul de refuz al audierii, prin delimitarea categoriilor de beneficiari ai acestuia. Totodată, textul precitat, nefăcând vorbire despre partenerii de viață *de facto* ai suspectului sau inculpatului, s-ar putea aprecia că, în cazul acestora, nu se poate invoca o dilemă morală, în această ipoteză prevalând interesul public de a afla și de a stabili adevărul într-o cauză penală.

27. Cu toate acestea, Curtea constată că art.177 din Codul penal, definind noțiunea de „*membru de familie*”, stabilește în alin.(1) că „*Prin membru de familie se înțelege: a) ascendenții și descendenții, frații și surorile, copiii acestora, precum și persoanele devenite prin adopție, potrivit legii, astfel de rude; b) soțul; c) persoanele care au stabilit relații asemănătoare acelor dintre soți sau dintre părinți și copii, în cazul în care conviețuiesc*”. Potrivit Expunerii de motive la Legea nr.286/2009 privind Codul penal, noțiunea de membru de familie a fost în egală măsură vizată de o modificare, în condițiile renunțării la paralelismul de reglementare din codul în vigoare, care operează atât cu noțiunea de rude apropiate, cât și cu cea de membri de familie. Sensul dat de proiect noțiunii de membru de familie vine

să absoarbă integral în conținutul său noțiunea de rude apropiate, dar cuprinde, în egală măsură, și persoanele care au stabilit legături asemănătoare acelor dintre soți sau dintre părinți și copii, cu condiția conviețuirii. Soluția este pe deplin justificată în condițiile numărului mare de cupluri care trăiesc astăzi în uniune liberă, neexistând niciun temei pentru a refuza acestora o protecție penală similară cu cea acordată cuplurilor căsătorite. În acest fel, noțiunea de membru de familie folosită de Codul penal este armonizată cu cea deja consacrată de Legea nr.217/2003 pentru prevenirea și combaterea violenței în familie, dar și cu reglementări existente în alte coduri penale europene [a se vedea art.173 alin.(2) din Codul penal spaniol, art.152 alin.(2) din Codul penal portughez].”

28. Așadar, Curtea constată că, potrivit art.177 alin.(1) lit.c) din Codul penal, prin *membru de familie* se înțelege, printre alții, nu numai soțul, ci și persoanele care au stabilit relații asemănătoare acelor dintre soți, în cazul în care conviețuiesc. Prevederea indică două categorii de persoane care compun conceptul de „*membru de familie*”, respectiv membrii propriu-ziși (formali) ai unei familii [art.177 alin.(1) lit.a) și lit.b) din Codul penal] și persoanele asimilate acestora [art.177 alin.(1) lit.c) din Codul penal]. Potrivit doctrinei, rațiunea care determină legiuitorul să lege diverse efecte de tip negativ sau pozitiv ale unor instituții juridico-penale de constatarea calității de membru de familie se regăsește, în egală măsură, în ipotezele în care existența relației în cauză este legal și formal fixată într-o formă oficială (precum căsătoria), precum și atunci când este vorba despre o situație de fapt, implicând însă aceeași dinamică cotidiană efectivă. De altfel, Curtea observă că legea penală utilizează în numeroase cazuri conceptul de „*membru de familie*” astfel definit, integrându-l fie în structura unor norme penale generale, fie a unor speciale ori procesual penale care dau expresie unor instituții de drept prezentând naturi juridice eterogene. În acest sens, Curtea reține, cu titlu de exemplu, reglementarea, în legea penală în vigoare, a cauzelor speciale de nepedepsire, în cazul infracțiunilor de nedenunțare [art.266 alin.(2) din Codul penal], favorizarea infractorului [art.269 alin. (3) din Codul penal], tănuire [art.270 alin.(3) din Codul penal] și nedenunțarea unor infracțiuni contra securității naționale [art.410 alin.(2) din Codul penal], atunci când fapta este săvârșită de un „*membru de familie*”, care, potrivit art.177 din Codul penal, include și „*persoanele care au stabilit relații asemănătoare acelor dintre soți, în cazul în care conviețuiesc*”. Totodată, Curtea reține că, potrivit art.119 alin.(2) din Codul de procedură penală, având denumirea marginală „*Întrebări privind persoana martorului*”, în cazul audierii martorului, acestuia i se comunică obiectul cauzei și apoi „*este întrebat dacă este membru de familie*” sau fost soț al suspectului, inculpatului, persoanei vătămate ori al celorlalte părți din procesul penal, dacă se află în relații de prietenie sau de dușmănie cu aceste persoane, precum și dacă a suferit vreo pagubă în urma săvârșirii infracțiunii. Or, Curtea reține că rațiunea reglementării unei astfel de proceduri preliminare audierii martorului este și aceea de a da posibilitatea persoanelor ce urmează a declara în calitate de martor de a invoca dispozițiile art.117 din Codul de procedură penală, în fața organului judiciar.

29. Având în vedere cele reținute în paragrafele anterioare, Curtea constată o lipsă de corelare între normele procesual penale cuprinse în art.117 alin.(1) lit.a) și lit.b) din Codul de procedură penală și cele cuprinse în art.119 din Codul de procedură penală raportat la definiția legală a „*membrului de familie*” stabilită în art.177 din Codul penal, în condițiile în care această din urmă normă penală este necesar a se reflecta și în legea procesual penală în vigoare, având în vedere că, potrivit art.602 din Codul de procedură penală, „*Termenii sau expresiile al căror înțeles este anume explicat în Codul penal au același înțeles și în Codul de procedură penală*.” Așadar, Curtea constată că legislația procesual penală română se numără printre cele care au reglementat un drept de refuz al audierii pentru anumite categorii de persoane, însă legiuitorul român nu a reglementat acest drept într-o manieră clară, accesibilă și previzibilă.

30. Curtea constată astfel că dispozițiile art.117 alin.(1) lit. a) și b) din Codul de procedură penală nu respectă exigențele constituționale referitoare la calitatea legii — din perspectiva lipsei de corelare cu dispozițiile art.119 din Codul de procedură penală raportat la definiția legală a „*membrului de familie*” stabilită prin art.177 din Codul penal — fiind contrare dispozițiilor art.1 alin.(5) din Constituție. Cu referire la viciul de neconstituționalitate constatat, instanța de control constituțional a reținut, în jurisprudența sa, că autoritatea legiuitoare, Parlamentul sau Guvernul, după caz, are obligația de a edicta norme care să respecte trăsăturile referitoare la claritate, precizie, previzibilitate și predictibilitate (de exemplu, Decizia Curții Constituționale nr.903 din 6 iulie 2010, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.584 din 17 august 2010, Decizia Curții Constituționale nr.743 din 2 iunie 2011, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.579 din 16 august 2011, și Decizia nr.1 din 11 ianuarie 2012, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.53 din 23 ianuarie 2012). Totodată, instanța de control constituțional a constatat că, deși normele de tehnică legislativă nu au valoare constituțională, prin reglementarea acestora legiuitorul a impus o serie de criterii obligatorii pentru adoptarea oricărui act normativ, a căror respectare este necesară pentru a asigura sistematizarea, unificarea și coordonarea legislației, precum și conținutul și forma juridică adecvate pentru fiecare act normativ. Astfel, respectarea acestor norme concurează la asigurarea unei legislații care respectă principiul securității raporturilor juridice, având claritatea și previzibilitatea necesare (Decizia nr.26 din 18 ianuarie 2012, publicată în Monitorul

Oficial al României, Partea I, nr.116 din 15 februarie 2012, și Decizia nr.445 din 16 septembrie 2014, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.790 din 30 octombrie 2014).

31. În continuare, reținând că standardul de protecție oferit de dispozițiile Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și de jurisprudența instanței europene este unul minimal, Legea fundamentală sau jurisprudența Curții Constituționale putând oferi un standard mai ridicat de protecție a drepturilor fundamentale, potrivit prevederilor art.20 alin.(2) din Constituție și art.53 din Convenție, Curtea constată că soluția legislativă cuprinsă în art.117 alin.(1) lit.a) și lit.b) din Codul de procedură penală, care exclude de la dreptul de a refuza să fie audiate în calitate de martor persoanele care au stabilit relații asemănătoare aceloră dintre soți, în cazul în care conviețuiesc ori nu mai conviețuiesc cu suspectul sau inculpatul, este neconstituțională, întrucât aduce atingere dispozițiilor art.16 alin.(1) privind egalitatea cetățenilor în fața legii raportat la art.26 alin.(1) referitor la viața familială, din Legea fundamentală.

32. Referitor la modul de reglementare a dreptului de a nu depune mărturie, Curtea reține că legiuitorul, potrivit atribuțiilor sale constituționale, prevăzute la art.61 alin.(1) din Constituție, și în marja de apreciere conferită de către acestea, poate supune acest drept unor condiții și formalități, dar reglementarea diferită a acestui drept pentru persoane care se află în situații juridice similare este discriminatorie, dacă nu are o justificare obiectivă și rezonabilă, dacă nu are un scop legitim sau dacă nu există proporționalitate între mijloacele folosite și scopul urmărit de legiuitor prin reglementarea analizată.

33. Cu privire la incidența art.16 alin.(1) din Constituție, instanța de control constituțional a statuat că principiul egalității în drepturi presupune instituirea unui tratament egal pentru situații care, în funcție de scopul urmărit, nu sunt diferite. În consecință, un tratament diferit nu poate fi doar expresia aprecierii exclusive a legiuitorului, ci trebuie să se justifice rațional, în respectul principiului egalității cetățenilor în fața legii și a autorităților publice (Decizia Plenului Curții Constituționale nr.1 din 8 februarie 1994, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.69 din 16 martie 1994). De asemenea, potrivit jurisprudenței constante a Curții Constituționale, situațiile în care se află anumite categorii de persoane trebuie să difere în esență pentru a se justifica deosebirea de tratament juridic, iar această deosebire de tratament trebuie să se bazeze pe un criteriu obiectiv și rațional (a se vedea, în acest sens, cu titlu exemplificativ, Decizia nr.755 din 16 decembrie 2014, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.101 din 9 februarie 2015, sau Decizia nr.67 din 26 februarie 2015, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.185 din 18 martie 2015). Potrivit aceleiași jurisprudențe a instanței de control constituțional, discriminarea se bazează pe noțiunea de excludere de la un drept/beneficiu (Decizia nr.62 din 21 octombrie 1993, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.49 din 25 februarie 1994), iar remediu constituțional specific, în cazul constatării neconstituționalității discriminării, îl reprezintă acordarea sau accesul la beneficiul dreptului (a se vedea, în acest sens, Decizia nr.685 din 28 iunie 2012, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.470 din 11 iulie 2012, sau Decizia nr.681 din 13 noiembrie 2014, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.889 din 8 decembrie 2014).

34. În prezenta cauză, Curtea reține aplicabilitatea tezei referitoare la interzicerea discriminării din cuprinsul dispozițiilor constituționale ale art.16 alin.(1) raportat la art.26 alin.(1) referitor la viața de familie, având în vedere că norma penală criticată consacră o excludere, nejustificată, de la acordarea dreptului de refuz al audierii, a persoanelor care au stabilit relații asemănătoare aceloră dintre soți, în cazul în care conviețuiesc ori nu mai conviețuiesc cu suspectul sau inculpatul. Astfel cum instanța constituțională a reținut în paragrafele anterioare ale prezentei decizii, rațiunea dreptului de a refuza să declare în calitate de martor al persoanelor enumerate în art.117 alin.(1) lit.a) și lit.b) din Codul de procedură penală rezidă în ocrotirea sentimentelor de afecțiune pe care soțul, fostul soț, ascendenții sau descendenții, frații și surorile suspectului sau inculpatului le pot avea față de aceștia din urmă. Așa încât problema de conștiință cu care se confruntă persoanele enumerate în norma procesual penală precitată justifică scutirea acestora de la obligația civică de a da probe într-un proces penal. Reglementând dreptul acestora de a refuza să fie audiate în calitate de martor împotriva unei rude, soț/fost soț, legiuitorul a recunoscut valoarea socială a acestor relații în societate și a urmărit să împiedice martorii să se confrunte cu dilema morală de a alege între a da declarații, conforme cu adevărul, cu riscul periclitării vieții de familie, ori a da declarații, neconforme cu adevărul, în scopul protejării vieții de familie, dar cu riscul condamnării pentru mărturie mincinoasă.

35. În aceste condiții, Curtea constată că temeiul pentru reglementarea dreptului de refuz al audierii se află în sfera de protecție a relațiilor de familie. Deși Constituția nu definește noțiunea de „viață familială”, în jurisprudența sa, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a reținut că noțiunea de „viață de familie”, apărută prin art.8 din Convenție, nu este restrânsă doar la familiile bazate pe căsătorie și poate include alte relații *de facto* (a se vedea Hotărârea din 3 aprilie 2012, pronunțată în Cauza *Van der Heijden împotriva Olandei*, precitată). Cu alte cuvinte, există „viață de familie” și în cazul unei relații de fapt echivalente căsătoriei, așa încât Curtea Constituțională constată că rațiunea reglementării dreptului

de refuz al audierii subzistă și în cazul persoanelor care au relații asemănătoare acelor dintre soți ori au avut relații asemănătoare acelor dintre soți cu suspectul sau inculpatul, de vreme ce scopul substanțial al instituirii acestui drept îl reprezintă protecția „vieții de familie”, având o importanță majoră în societate, indiferent de existența unei înregistrări formale. Așa încât, câtă vreme principiul egalității în fața legii presupune instituirea unui tratament egal pentru situații care, în funcție de scopul urmărit, nu sunt diferite, atunci, Curtea constată că nu există niciun motiv obiectiv și rezonabil pentru care persoanele care au relații asemănătoare acelor dintre soți sau au avut relații asemănătoare acelor dintre soți cu suspectul sau inculpatul să fie excluse de la exercițiul dreptului de a refuza să dea declarații în calitate de martori în procesul penal.

36. Curtea recunoaște că dreptul la viața familială nu are caracter absolut, exercițiul acestui drept putând fi restrâns, potrivit art.53 din Legea fundamentală, „*prin lege*”, toți participanții la înfăptuirea actului de justiție având obligația de a se supune principiului aflării adevărului, ca o necesitate firească ce se impune ca urmare a „*desfășurării instrucției penale*”. Însă, principiul proporționalității impune ca restrângerea exercițiului acestui drept să nu depășească limitele a ceea ce este necesar pentru realizarea obiectivelor legitime urmărite de norma penală, fiind de dorit ca, atunci când este posibilă alegerea între mai multe măsuri adecvate, să se recurgă la cea mai puțin constrângătoare, iar inconvenientele cauzate să nu fie disproporționate în raport cu scopurile vizate. În acest sens, în Decizia nr.371 din 26 iunie 2014, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.584 din 5 august 2014, instanța de control constituțional a arătat că, în ceea ce privește pretinsa discriminare, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a statuat că o deosebire de tratament juridic este discriminatorie atunci când nu este justificată în mod obiectiv și rezonabil, aceasta însemnând că nu urmărește un scop legitim sau nu păstrează un raport rezonabil de proporționalitate între mijloacele folosite și obiectivul avut în vedere (a se vedea hotărârile din 23 iulie 1968, 13 iunie 1979, 28 noiembrie 1984, 28 mai 1985, 16 septembrie 1996, 18 februarie 1999 și, respectiv, 6 iulie 2004, pronunțate în cauzele „*Aspecte privind regimul lingvistic în școlile belgiene împotriva Belgiei*”, paragraful 10, *Marckx împotriva Belgiei*, paragraful 33, *Rasmussen împotriva Danemarcei*, paragrafele 35, 38 și 40, *Abdulaziz, Cabales și Balkandali împotriva Regatului Unit*, paragraful 72, *Gaygusuz împotriva Austriei*, paragraful 42, *Larkos împotriva Cipru*, paragraful 29, *Bocancea și alții împotriva Moldovei*, paragraful 24).

37. Curtea constată că deosebirea de tratament juridic între soțul/fostul soț al suspectului sau inculpatului, pe de o parte, respectiv persoanele care au stabilit relații asemănătoare acelor dintre soți, în cazul în care conviețuiesc ori nu mai conviețuiesc cu suspectul sau inculpatul, pe de altă parte, din perspectiva reglementării dreptului de a refuza să declare în calitate de martori în procesul penal, este discriminatorie, nefiind justificată în mod obiectiv și rezonabil, de vreme ce norma procesual penală criticată nu păstrează un raport rezonabil de proporționalitate între mijloacele folosite și scopul avut în vedere. Dreptul la „*viața de familie*”, în cazul persoanelor care au relații asemănătoare acelor dintre soți ori au avut relații asemănătoare acelor dintre soți cu suspectul sau inculpatul este necesar a fi protejat, în materie penală, într-un mod similar cuplurilor legal constituite, având în vedere identitatea de rațiune a reglementării normei procesual penale criticate în ipotezele menționate. În același timp, Curtea reține că, în măsura în care nu vor fi obligate să dea declarații în calitate de martor în procesul penal, persoanele care au relații asemănătoare acelor dintre soți ori au avut relații asemănătoare acelor dintre soți cu suspectul sau inculpatul au, totuși, facultatea de a da astfel de declarații, renunțând la dreptul lor, în acest fel fiind asigurat și interesul public de a se exercita în mod eficient acțiunea penală.

38. Pentru considerentele expuse mai sus, în temeiul art.146 lit.d) și al art.147 alin.(4) din Constituție, al art.1—3, al art.11 alin.(1) lit.A.d) și al art.29 din Legea nr.47/1992, cu majoritate de voturi,

CURTEA CONSTITUȚIONALĂ

În numele legii

DECIDE:

Admite excepția de neconstituționalitate ridicată de Iovan Scripcariu în Dosarul nr.2.512/103/2016/a1 al Tribunalului Neamț — Secția penală și constată că soluția legislativă cuprinsă în art.117 alin.(1) lit.a) și lit.b) din Codul de procedură penală, care exclude de la dreptul de a refuza să fie audiate în calitate de martor persoanele care au stabilit relații asemănătoare acelor dintre soți, este neconstituțională.

Definitivă și general obligatorie.

Decizia se comunică celor două Camere ale Parlamentului, Guvernului și Tribunalului Neamț — Secția penală.

Pronunțată în ședința din data de 19 septembrie 2017.

OPINIE SEPARATĂ

În dezacord cu soluția pronunțată cu majoritate de voturi de Curtea Constituțională prin Decizia nr.562 din 19 septembrie 2017 considerăm că instanța de contencios constituțional ar fi trebuit să respingă, ca inadmisibilă, excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art.117 alin.(1) lit.a) și lit.b) din Codul de procedură penală, având în vedere următoarele argumente:

Una dintre cauzele de inadmisibilitate ce fac imposibilă judecarea pe fond a unei excepții de neconstituționalitate, prevăzută la art.29 alin.(1) din Legea nr.47/1992 privind organizarea și funcționarea Curții Constituționale, se referă la *legătura dispoziției de lege criticate cu soluționarea cauzei, în orice fază a litigiului și oricare ar fi obiectul acestuia*.

În dezvoltarea acestei condiții, Curtea Constituțională a constatat (de pildă, prin Decizia nr.438 din 8 iulie 2014, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.600 din 12 august 2014, paragraful 15, sau Decizia nr.289 din 22 mai 2014, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.516 din 10 iulie 2014, paragraful 25) că această cauză de inadmisibilitate presupune atât aplicabilitatea textului criticat în cauza dedusă judecării, cât și necesitatea invocării excepției de neconstituționalitate în scopul restabilirii stării de legalitate, condiții ce trebuie întrunite cumulativ, pentru a fi satisfăcute exigențele pe care le impun dispozițiile art.29 alin.(1) din Legea nr.47/1992 în privința pertinentei excepției de neconstituționalitate în desfășurarea procesului. Mai mult, prin Decizia nr.756 din 16 decembrie 2014, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.110 din 11 februarie 2015, paragraful 19, Curtea a pronunțat o soluție de inadmisibilitate a excepției, reținând că și „în ipoteza admiterii excepției de neconstituționalitate, decizia Curții Constituționale nu ar putea avea niciun efect concret asupra cauzei (...)”.

Obligația verificării respectării condiției relevanței sau incidenței textului de lege criticat față de soluționarea litigiului în care a fost invocată excepția de neconstituționalitate revine, în primul rând, instanței de judecată, deoarece aceasta este singura competentă ca, în funcție de specificul și elementele fiecărui dosar aflat pe rolul său, să poată aprecia asupra incidenței textului de lege în soluționarea cauzei.

Dispozițiile art.117 alin.(1) lit.a) și lit.b) din Codul de procedură penală — criticate în dosarul de față — reglementează dreptul, în sensul de beneficiu sau privilegiu, de refuz al audierii în calitate de martor pentru următoarele categorii de persoane: soțul, ascendenții și descendenții în linie directă, precum și frații și surorile suspectului sau inculpatului, respectiv persoanele care au avut calitatea de soț al suspectului sau al inculpatului. Excepția de neconstituționalitate a fost invocată într-o cauză penală, în procedura de cameră preliminară, de către inculpat, acesta solicitând instanței, în cadrul verificării legalității administrării probelor, excluderea unei declarații de martor, pe motiv că autorul acesteia este concubina sa.

Problema supusă controlului de constituționalitate prin invocarea excepției de neconstituționalitate, potrivit motivării, constă în a decide dacă art.117 alin.(1) lit.a) și lit.b) este sau nu constituțional sub aspectul respectării principiului egalității de tratament juridic între persoanele care au calitatea de soți, pe de o parte, și cei care se găsesc în relații de familie *de facto* (de concubinaj), din perspectiva beneficiului de a refuza acordarea de declarații în calitate de martor.

Or, indiferent de modalitatea în care Curtea ar fi soluționat prezenta excepție de neconstituționalitate, este absolut evident că acest drept, beneficiu sau privilegiu profită persoanelor vizate de textul de lege criticat, în sensul că *este exclusiv la latitudinea acestora opțiunea de a exercita sau nu dreptul de refuz*. Cu alte cuvinte, dreptul prevăzut de art.117 alin.(1) lit.a) și lit.b) din Codul de procedură penală poate fi invocat numai de către titularii enumerați limitativ în textul criticat, printre aceștia nefigurând, evident, și inculpatul. Chiar dacă autorul excepției critică, în motivarea formulată, tocmai omiterea, de către legiuitor, a concubinilor din categoria acestor titulari și admitând faptul că acesta are un interes direct în extinderea sferei acestor titulari și în privința concubinilor (aceasta fiind relația de fapt dintre inculpat și martor în speță), nu se poate admite ca o persoană lipsită de prerogativa exercițiului unui drept să îl conteste sub aspectul constituționalității sale.

Prin urmare, în cauza de față, instanța de judecată, în calitatea sa de prim filtru în procedura excepției de neconstituționalitate, ar fi trebuit ca, în temeiul art.29 alin.(1) și (5) din Legea nr.47/1992, să respingă, ca inadmisibilă, excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art.117 alin.(1) lit.a) și lit. b) din Codul de procedură penală, fără a mai sesiza Curtea Constituțională. În această situație revine Curții Constituționale obligația de a verifica îndeplinirea condițiilor de admisibilitate ce configurează competența sa de soluționare, precum și legalitatea sesizării.

Un alt motiv pentru care susținem că soluția pronunțată de Curtea Constituțională cu majoritate de voturi prin Decizia nr.562 din 19 septembrie 2017 ar fi trebuit să fie respingerea, ca inadmisibilă, a excepției de neconstituționalitate, rezidă în natura criticilor de neconstituționalitate formulate.

Astfel, autorul excepției nu critică ceea ce textul legal vizat reglementează, ci ceea ce el nu cuprinde. Mai exact, este criticată o pretinsă omisiune legislativă, apreciată ca atare în urma interpretării dispozițiilor legale examinate la cauza în care a fost invocată excepția.

Potrivit art.2 alin.(3) din Legea nr.47/1992, *„Curtea Constituțională se pronunță numai asupra constituționalității actelor cu privire la care a fost sesizată, fără a putea modifica sau completa prevederile supuse controlului”*. Invocând aceste dispoziții, dar și pe cele ale art.61 alin.(1) din Constituție, potrivit căreia *„Parlamentul este organul reprezentativ suprem al poporului român și unica autoritate legiuitoare a țării.”*, Curtea Constituțională a respins constant, în jurisprudența sa, ca inadmisibile, excepții de neconstituționalitate care vizau completarea unor texte de lege, relevante fiind următoarele exemple: Decizia nr.447 din 15 septembrie 2005 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art.28 alin.(5) din Ordonanța de urgență a Guvernului nr.43/2002 privind Parchetul Național Anticorupție (publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.879 din 30 septembrie 2005), în care autorii excepției susțineau că dispoziția legală atacată contravine principiului constituțional al egalității în drepturi și că de sporul la indemnizația lunară prevăzută de dispozițiile legale criticate trebuie să beneficieze toți magistrații, indiferent de natura cauzelor la soluționarea cărora participă. Curtea a reținut că, întrucât autorii excepției doresc completarea textului de lege, iar potrivit art.61 alin.(1) din Constituție, Parlamentul este unica autoritate legiuitoare a țării, instanța de control constituțional nu are competența să remedieze omisiunea legislativă invocată. Prin Decizia nr.624 din 17 noiembrie 2005, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.1.121 din 13 decembrie 2005, Curtea Constituțională a respins cu aceeași motivare excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art.313 din Codul de procedură penală, potrivit căreia inculpaților arestați li se comunică actul de sesizare al instanței (rechizitoriul), constatând că, în motivarea excepției, autorul acesteia susținea că textul de lege atacat ar fi trebuit să prevadă comunicarea actului de sesizare a instanței către toate categoriile de inculpați, indiferent de faptul dacă sunt judecați în stare de arest preventiv sau în libertate. În sfârșit, recent, prin Decizia nr.392 din 6 iunie 2017, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.504 din 30 iunie 2017, paragraful 56, Curtea, în motivarea respingerii, ca inadmisibilă, a excepției de neconstituționalitate a dispozițiilor art.297 alin.(1) din Codul penal, a reținut că *„Dată fiind natura omisiunii legislative relevate, Curtea Constituțională nu are competența de a complini acest viciu normativ, întrucât și-ar depăși atribuțiile legale, acționând în sfera exclusivă de competență a legiuitorului primar sau delegat.”* Argumente de aceeași natură se regăsesc, de exemplu, și în Decizia nr.432 din 8 iulie 2014, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.607 din 14 august 2014, paragraful 14, Decizia nr.502 din 7 octombrie 2014, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.941 din 22 decembrie 2014, paragraful 19, și Decizia nr.520 din 5 iulie 2016, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.875 din 1 noiembrie 2016, paragraful 17.

Se observă, așadar, că, în situații similare celei de față, în care, prin invocarea excepției de neconstituționalitate, a fost criticată o lipsă de reglementare, vizată de autorul excepției prin prisma propriului interes, Curtea Constituțională a reținut în mod constant că nu se poate pronunța în privința unei omisiuni legislative sau caracterului incomplet al unei norme juridice, fără a contraveni prevederilor art.61 alin.(1) din Constituție și art.2 alin.(3) din Legea nr.47/1992. Rolul consacrat de „legiuitor negativ” al Curții Constituționale se raportează la aportul adus asupra fondului activ al legislației sau dreptului pozitiv ca efect al deciziilor pronunțate în privința excepțiilor de neconstituționalitate referitoare la soluții legislative cuprinse în dispoziții din legi sau ordonanțe ale Guvernului, fiind recunoscut faptul că, într-un stat de drept democratic, o instanță de control constituțional nu se poate substitui Parlamentului, transformându-se în „legiuitor pozitiv”.

În acest sens remarcăm, în cauza de față, că dispozițiile art. 117 alin.(1) lit.a) și lit.b) nu includ, în sfera persoanelor beneficiare ale dreptului de a refuza să dea declarații în calitate de martor împotriva suspectului sau inculpatului, și persoanele care se află sau s-au aflat în relații de conviețuire *de facto*, asemănătoare celor de familie. Considerăm că dacă legiuitorul ar fi urmărit să includă și aceste din urmă persoane în această categorie de titulari ai beneficiului menționat ar fi exprimat-o expres. Analizând evoluția reglementării ce consacră această soluție legislativă în dreptul procesual penal român, rezultă că, atunci când legiuitorul a dorit să extindă sfera celor care beneficiază de acest privilegiu, a realizat acest lucru cu o motivație obiectivă sau/și raportată la alte texte aplicabile în situații similare [a se vedea, în acest sens, reglementarea juridică a instituției *logodnei* la art.266—267 din Codul civil, republicat în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.505 din 15 iulie 2011, cu modificările ulterioare, sau extinderea, conform art.177 alin.(1) din Codul penal, a semnificației juridice a noțiunii de „*membru de familie*” și la persoanele care au stabilit relații asemănătoare aceloră dintre soți numai în cazul în care conviețuiesc, dar nu și la persoanele care nu mai conviețuiesc].

Aceeași concluzie rezultă și din studiul comparativ al legislației penale în materia martorilor din statele europene, legislație ce prezintă o mare varietate în acest domeniu, reflectând, astfel, particularitățile fiecărui stat la nivelul realităților sociale și concretizând, totodată, larga marjă de apreciere pe care statele membre ale Consiliului Europei o au în reglementarea acestei materii. De

pildă, Grecia și Irlanda, deși consacră la nivel normativ „parteneriatul civil”, nu recunosc persoanelor vizate și beneficiul de a nu depune declarații ca martor, iar Franța și Luxemburg nu acordă acest privilegiu niciunei persoane. În acest sens, ilustrativă este Hotărârea din 3 aprilie 2012, pronunțată în Cauza *Van der Heijden împotriva Olandei*, prin care Curtea Europeană a Drepturilor Omului a recunoscut, o dată în plus, că statele au dreptul de a conferi noțiunii de „viață de familie” valențe diferite, în funcție de diferite criterii (paragraful 50) și prin care a constatat că nu a fost încălcat art.8 — *Dreptul la respectarea vieții private și de familie* și nici art.14 — *Interzicerea discriminării* din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, într-o speță în care reclamanta nu s-a supus „obligației civile” de a depune declarații ca martor, pretinzând, în considerarea celor 13 ani de conviețuire cu acuzatul, că ar trebui să beneficieze de același tratament juridic acordat persoanelor cu drept de refuz de a da declarații cu martor.

Prin urmare, în lipsa manifestării exprese de voință a legiuitorului suveran, care să includă, printre titularii dreptului de a refuza a fi audiați în calitate de martori în cauze penale, și persoanele care au stabilit relații asemănătoare aceloră dintre soți, indiferent dacă mai conviețuiesc sau nu, este inadmisibil ca prin interpretarea unei norme procesual penale — normă de strictă interpretare prin natura sa imperativă — să se ajungă la o concluzie potrivit căreia pretinsa omisiune normativă este contrară prevederilor Legii fundamentale.

Considerăm, de asemenea, că în determinarea sferei persoanelor care beneficiază de privilegiul de a nu compărea ca martor în cauzele penale trebuie să existe o abordare cât mai restrictivă, legiuitorul însuși reglementând cu parcimonie acest aspect, în considerarea importanței deosebite pe care o au martorii în stabilirea adevărului și a obligației generale a cetățenilor de exercitare a drepturilor și libertăților constituționale cu bună-credință. Așadar, extinderea sferei titularilor dreptului de refuz de a fi audiat în calitate de martor restrânge/micșorează, în mod invers proporțional, numărul persoanelor care pot fi audiate în calitate de martor, această măsură fiind aptă să genereze efecte negative asupra desfășurării anchetei penale, a termenului rezonabil de soluționare a unei cauze penale și, în final, asupra aflării adevărului.

Pentru aceste motive și fără a nega relevanța și valoarea analizei și argumentelor ce fundamentează soluția pronunțată cu votul majoritar al judecătorilor Curții Constituționale credem, totuși, că excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art.117 alin.(1) lit.a) și lit.b) din Codul de procedură penală trebuia respinsă ca inadmisibilă.

Judecător,
Valer Dorneanu